

ODRSKA POSTAVITEV: Kakšna in za koga?

TOMAŽ GANTAR

V svojem nekajletnem srečevanju s folklorno dejavnostjo sem šel skozi različne faze folklornikovega razvoja: od plesalca, godca, koreografa, korepetitorja in nazadnje do umetniškega vodje folklorne skupine. Temu primerno je sledil tudi moj odnos do programa, ki jih izvajajo folklorne skupine in seveda tudi do programa, ki ga ustvarjam sam.

KAJ JE ODRSKA POSTAVITEV?

Odrska postavitvev je pojem, ki ga razumem kot skupno ime za vse oblike udejstvovanja, ki se jih 'postavi' na oder; torej na ogled javnosti. V folklorni dejavnosti to pomeni, da odrska postavitvev lahko vključuje ples, pesmi, instrumentalno glasbo in tudi dramsko igro ter rekvizite, ki so potrebni za prikaz avtorjeve ideje. Odrska postavitvev torej ni isto kot koreografija, saj je le-ta zgolj plesni del celotne odrske postavitvev.

V zvezi s tem se je na Slovenskem oblikovalo in sorazmerno splošno sprejelo mnenje, da odrsko postavitvev ljudskih plesov ne imenujemo koreografija. Vendar pa se mi zdi napačno mnenje, da postavitvev ljudskih plesov na oder ni koreografija. Avtor slednje prevzema odgovornost, da zapisanih plesov ne spreminja, vendar jih vseeno oblikuje v svoj vrstni red, predpiše gibanje po odru, ipd., kar je pravzaprav delo koreografa. Poleg tega pa za ponazoritev posameznih vsebinskih prvin v odrski postavitvi avtor izbere in kdaj pa kdaj preoblikuje tudi posamezne plesne ter jim s tem doda vsebino, ki jo sicer ne bi sporočali. V tem primeru gre za avtorjevo interpretacijo izročila, ki je lahko zaradi vključitve v različne koncepte vsakokrat drugačna. Iz tega sledi, da je avtor odrske postavitvev tisti, komur bi v gledališču ali filmu rekli režiser (je avtor ideje, ki jo osmisli in zanjo tudi v celoti odgovarja); za plesno koreografijo, izbor pesmi, dramsko postavitvev, glasbeno priredbo, kostumografijo, ..., pa lahko sodeluje tudi z drugimi avtorji. Izraz odrska postavitvev je prišel v veljavo z novejšimi pristopi k folklorni dejavnosti.

NAČINI OBLIKOVANJA ODRSKE POSTAVITVE

Pred leti so tisti, ki so usmerjali razvoj folklorne dejavnosti, zagovarjali stališče, da je namen oziroma naloga folklornih skupin predvsem poustvarjanje ljudskega plesa ter v povezavi z njim tudi ljudske pesmi in instrumentalne glasbe, vključujoč kostume, ki so pokrajinsko prepoz-

navni. V tem stilu je nastalo veliko število odrskih postavitev, ki so bile (največkrat so se tako tudi imenovale) splet plesov določenega področja (na primer: splet belokranjskih plesov, štajerskih plesov ...). Tudi sam sem v svojih začetkih plesal največ takšnih postavitev, ki so bile večinoma ostanek tradicije naše skupine, pa tudi splošne slovenske poustvarjalnosti, saj so enake (ali vsaj podobne) programe izvajale številne folklorne skupine po Sloveniji (in širše) in so bile navadno delo priznanih etnokoreologov oziroma poznavalcev plesnega izročila. Vsi smo radi plesali te postavitve - nekateri jih še danes - čeprav večinoma ne ustrezajo več današnjim merilom kakovostnega poustvarjanja plesnega izročila.

In tako je bilo do osamosvojitve. Takrat pa se je v večjih skupinah pokazala izrazita potreba po novih odrskih postavitvah, hkrati pa smo bili priča nastanku mnogih novih skupin v manjših krajih. Povpraševanje po novih odrskih postavitvah je bilo zato veliko, žal pa je bilo le malo usposobljenih ljudi, ki bi temu povpraševanju lahko uspešno zadostili. Morda še posebej zato, ker so skupine želele imeti lastne odrske postavitve, torej take, ki jih druge skupine ne izvajajo.

V procesu usposabljanja novih vodij folklornih skupin se je začela uveljavljati nova smer v ustvarjanju odrskih postavitev - smer, ki zagovarja bolj stvarno prikazovanje slovenske ljudske kulturne dediščine. Plesi in pesmi so ob prikazu realnega ali namišljenega dogodka (šege, navade, vsakdanje prakse ...) uokvirjeni v časovno, krajevno in vsebinsko enovit prikaz življenja naših prednikov. Na podlagi etnoloških in zgodovinskih raziskav se je skrčilo časovno obdobje, ki naj bi ga postavitvev prikazovala, zožila so se območja, katerih izročilo naj bi jih pri izboru programa jemali kot podlago (nič več gorenjskih plesov, ampak rateški, bohinjski, mengeški ...), temu ustrezno so se prilagodili tudi kostumi (poudarjanje lokalnih oblačilnih posebnosti in izbira določenega zgodovinskega obdobja).

Ti programi so, podobno kot tudi vsi ostali, v marsičem sporni: v desetih minutah je npr. težko dosledno predstaviti nek realen dogodek iz preteklosti, poleg tega pa je

Folklorna skupina Vidovo na 38. taboru slovenskih pevskih zborov v Šentvidu pri Stični.
(Foto: Janez Eržen.)

ta navadno zgolj avtorjeva interpretacija nekdanjega stanja, saj konkretnih in natančnih podatkov, ki bi dosledno rekonstrukcijo omogočali, pogosto nimamo. Programi so zahtevali intenzivnejše vnašanje prvin gledališča kot do tedaj (igra, dramaturgija, rekviziti ipd.), kar je bilo mnogim težko, saj ne smemo pozabiti, da je folklorna dejavnost v Sloveniji popolnoma ljubiteljska dejavnost (za kar nekaj postavitev vem, da so bile predstavljene le enkrat!). Nekateri programi folklornih skupin tako danes vsebujejo več igre kot plesa, torej predstavljajo neke vrste folklorno gledališče, kar bi lahko označili kot novo smer na ljubiteljskem kulturnem področju.

Na folklorem taboru za odrasle vsako leto nastajajo nove odrske postavitve. (Foto: Janez Eržen, Novo mesto, januar 2007.)

Najnovejša smer, ki smo ji v folklorni dejavnosti priča vsaj občasno v zadnjih letih, je abstraktno združevanje prvin ljudske dediščine, saj interpretira abstraktne vsebine (pesem, čustva, pregovor, tudi ples ipd.). Posamezne prvine so pri teh poizkusih lahko vzete iz različnih obdobij, pokrajin, stanov itd., vendar so vsaj meni znane tovrstne odrske postavitve še vedno precej omejene na dosedanja prakso in kljub abstraktni ideji postavitve še vedno želijo biti 'realne'. Seveda je možno (oziroma celo precej verjetno), da se bo ta smer oddaljila od osnovnega namena folklornih skupin in bo ljudsko kulturno dediščino jemala zgolj kot navdih ter s tem postala moderna plesna dejavnost, lahko pa bodo snovalci tovrstnih programov ostali blizu izročila in bo tovrstno ustvarjanje ostalo eno izmed možnih načinov razumevanja predmeta naše dejavnosti.

Če povzamem: vse tri smeri so meni osebno še vedno sprejemljive, paziti pa je potrebno, da ostanemo verodostojni, saj je ena bistvenih nalog folklornih skupin, da svoje občinstvo izobražuje. Tukaj pa se pojavi že druga dilema.

ZA KOGA?

To vprašanje odzvanja v meni, odkar sem šel na prvi folklorni seminar. Za koga sploh postavljamo novo odrsko postavitev ljudskih plesov (predpostavljam, da želijo biti folklorne skupine v prvi vrsti še vedno plesne skupine)? Večinoma ta želja oziroma potreba vznikne v sami skupini: plesalci se naveličajo plesati vedno iste plese, vodstvo pa želi predstaviti javnosti (predvsem strokovni) nekaj novega ali pa poudariti 'drugačnost' svoje skupine.

Novi programi, ki strokovno niso ustrezni, so navadno znak prevelike želje po novosti, pa zato ni potrebnih zmožnosti. Naziv izprašani vodja folklorne skupine (oz. po novem strokovni vodja) ne daje zadostne podlage, da bi nastajale dobre odrske postavitve. Tisti, ki ustvarja novo odrsko postavitev, mora imeti tudi druge sposobnosti, predvsem pa celovito sliko, kaj sploh želi sporočiti gledalcem in vedeti, kakšne pogoje ima za to (znanje, sestava plesalcev, godcev ...).

Po drugi strani pa opažam, da postajajo odrske postavitve folklornih skupin vedno bolj kompleksne. Do tega pogostokrat pride, če avtorji ustvarjamo novo odrsko postavitev izključno za strokovno javnost. Dostikrat se mi je že zgodilo, da sem gledal nastop skupine in na koncu nisem vedel, kaj so sploh predstavljali - nastop je bil videti kot splet plesov z dodano pesmijo, čeprav je bila iz opisa programa razvidna vsebinska podlaga, ki pa je brez spremne besede ne bi zaznal. Na žalost svojih postavitev ne morem gledati nepristransko, zato jih težko ocenjujem, toda iz kritik drugih lahko razberem, da občinstvo (tudi strokovno) ni vedno opazilo vseh tistih vsebinskih nadržbnosti, ki sem jih vključil v postavitev, da bi ponazoril vsebino.

Zahtevne in vsaj včasih nerazumljive odrske postavitve po mojem mišljenju nastajajo predvsem zaradi srečanj folklornih skupin, ki jih organizira JSKD in so selektivnega značaja. Od skupin se pričakuje, da so vedno znova drugačne, hkrati pa morajo navdušiti strokovnega spremljevalca, ki zaradi sicer človeških omejitev ne zmore vedno dojeti vsega, kar je bilo predstavljeno. Ali bi le-ta opazovano postavitev oziroma skupino drugače ocenil, če bi si lahko ogledal posnetek nastopa? Ali pa je to sploh bistveno? Menim, da ne. Končno folklorne skupine nastopajo za občinstvo, ki njihov nastop spremlja 'v živo' in ga ne analizira, strokovni spremljevalec pa bi moral ocenjevati predvsem to: kaj in kako skupina s svojim nastopom prenaša na občinstvo! Jim je uspelo občinstvo česa naučiti? Je nastop skupine pustil dober vtis?

KAJ NAREDI DOBRO ODRSKO POSTAVITEV?

Za pripravo dobre odrske postavitve ni preprostega recepta, obstaja pa nekaj, kar lahko precej dvigne kakovost same postavitve in s tem tudi skupine. Pri svojem avtorskem delu in tudi pri poglobljanju v scensko umetnost (katere del je tudi folklorna dejavnost) sem prišel do spoznanja, da je bistvenega pomena GLASBA.

Pri postavljanju odrske postavitve je nujno izhajati iz glasbenih zapisov plesov in pesmi, saj prav ti (ne glede na zgoraj omenjene različne smeri) dajejo postavitvi bistven pečat - tudi pri baletu, operi ali mjuziklu je kot avtor vedno naveden avtor glasbe; koreografija in libreto pa sta v drugem planu. Šele z razumevanjem glasbe lahko predstavimo na odru dogajanje, ki bo zanimivo, vsebinsko dojemljivo in sledljivo. Prav glasba je tista, ki pri gledalcih vzbuja občutke - le-ti dojemajo spremembe v ritmu, tempu, modulacije, orkestracijo ipd..

Prav na področju inštrumentalne glasbe slovenskim folklornim skupinam še največ manjka, oziroma tu je tista praznina, kjer bi se dalo narediti še dosti, dosti več. Pa ne mislim v tehničnem smislu, saj ima večina skupin dobre, če ne celo odlične godce, vendar jim manjka avtorsko vodstvo, vključno z ustrežno glasbeno priredbo. Večina skupin še vedno izhaja zgolj iz glasbene spremljave, kar pa za predstavljanje na odru ne zadostuje.

Vendar tudi glasbena priredba ni vsemogočna - ni dovolj zgolj glasbeni aranžma - osnovo priredbe mora sestaviti že avtor odrske postavitve: izbrati mora najbolj primerne melodije, določiti število ponovitev, predpisati menjave v tempu ipd. - to pa je že umetnost.

ZA KONEC

Zavedati se moramo, da različne skupine potrebujejo različne odrske postavitve za različne priložnosti in namene. Zato morajo avtorji odrskih postavitve razvijati različne načine. Ne zdi se mi potrebno, da mora nova postavitve za vsako ceno nastati vsako leto (čeprav se danes od 'resnih' skupin to skoraj že pričakuje), seveda pa s tem tudi ni nič narobe. Tudi če postavitve ni zadovoljila vseh pričakovanj, imajo vsi nekaj od tega - predvsem so se ukvarjali z nečim drugim, novim. Tudi dobrih, že obstoječih postavitve, ni potrebno opuščati samo zato, ker so

stare. Poznamo tudi primere, ko se posamezna postavitve s časoma tudi spreminja, kot bi hoteli reči, da prejšnja verzija ni bila dobra, kar pa načeloma ne zagovarjam, saj ima vsak avtor svoje videnje in se s tem razvrednoti avtorsko delo.

Zanimivo je predvsem to, da občinstvo ob spremljanju nastopa folklornih skupin od njih pričakuje že videne postavitve, ki imajo svoj sloves (kot npr. Plesi ljubljanskega predmestja, AFS France Marolt). Tudi sam težko identificiram novo postavitve s skupino in jo sprva dojemam kot tujek v programu. To bi znal razložiti predvsem s tem, da mi je ostali program skupine znan, ga razumem in mi je blizu, novega pa bo potrebno šele analizirati in dojeti. Malo je postavitve, ki bi navdušile že prvič.

Zato naj bo odrska postavitve predvsem preprosta, da gledalci lahko sledijo dogajanju na odru. Pri tem je zlasti potrebno paziti na količino informacij, ki jih v določenem (pogostokrat neupravičeno omejenem) času prenašamo gledalcem. Za določeno postavitve, ki zahteva za prikaz več časa, si ga je dovoljeno vzeti, prav tako pa zagovarjam in vzpodbujam druge avtorje, da ustvarjajo tudi krajše postavitve (npr. 5-7 min). Če je odrska postavitve še ustvarjalna, morda zabavna, tudi atraktivna, je potrebno paziti, da upošteva meje, ki zagotavljajo verodostojnost prikazanega. Predvsem pa se je vredno truditi, da ustvarjamo take odrske postavitve, ki bodo lahko prešle v železni repertoar posamezne skupine.

In nenazadnje: Odrska postavitve mora biti preprosta za izvajalce (plesalce, godce, pevce), saj drugače zelo težko interpretirajo avtorjevo idejo. Občinstvo namreč želi videti prav to: nastopajoče, ki svoj nastop obvladajo do potankosti, šele potem pride do izraza sama vsebina.

